

A SZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVTERVEZÉS KÉRDÉSEI.

Standardizálás és kodifikálás

SZABÓMIHÁLY GIZELLA

Heinz Kloss ma már klasszikus elmélete nyomán megkülönböztetünk státusztervezést és korpusztervezést. Ebben az írásban csak az utóbbival kívánok foglalkozni, azon belül is főként annak egyik elemével, a kodifikációval, bár – amint az a későbbiekből kitűnik – a tárgyalt témának státusztervezési vonatkozásai is vannak.

A kérdés szlovákiai magyar szakirodalmát áttekintve megállapíthatjuk, hogy a standardizálás és a kodifikálás kérdései iránt a legutóbbi évtizedig csekély érdeklődés mutatkozott, aminek elméleti és gyakorlati okai voltak. Nyelvművelőink feltehetőleg nem azért hanyagolták a nyelvtervezési kérdéseket, mert nem ismerték a vonatkozó magyar szakirodalmat¹, hanem valószínűleg azért, mert az „egy magyar nyelv van” álláspont perspektívájából a nyelvtervezés által felvetett problémák kisebbségi (azaz a szlovákiai magyar) helyzetben irrelevánsak, hiszen eszerint a szlovákiai magyarságnak a magyarországi nyelvhasználatot kell követnie. Ezt a megközelítést jól példázza az alábbi idézet: *„A jövőben is születnek új fogalmak, amelyek nevét szlovákul ismerjük meg, s új emberek is, akiket meg kell tanítanunk arra, hogy a fogalmaknak nem szolgai fordítással kell magyar nevet adni, hanem a már létező magyar megfelelő megkeresésével. Deme László szerint nem az a legény, aki kitalál, hanem aki megtalál.”* (JAKAB 1993/1998: 32, 1. még JAKAB 1976: 169). Nyelvművelőink természetesen tisztában voltak azzal, hogy a határon túl élő magyarok esetében a magyarországitól eltérő „társadalmi valóság” okán szükség van önálló elnevezések megalkotására is, ezek számát azonban „csekély”-nek tartották (DEME 1970: 104, 1. még JAKAB 1976: 170). A kodifikáltnak minősíthető lexikális elemek aránylag kis száma – és „szervetlen” volta – is ezt az álláspontot támasztja alá.²

A kilencvenes évektől folyó és a szlovákiai magyar nyelvhasználat módszeres feltárását célzó kutatások eredményei alapján nyilvánvaló, hogy a szlovákiai magyarban általános használatúvá vált számos olyan elem, amelyre jellemzőek a standard ismérvei, ugyanakkor e lexikális elemeknek Magyarországon léteznek funkcionális megfelelői, s szlovákiai magyar szövegekből igen gyakran mind a magyarországi, mind a szlovákiai magyar elem adathozható (bővebben 1. LANSTYÁK–SZABÓMIHÁLY 1994/1998; LANSTYÁK–SZABÓMIHÁLY 2000/2002). Ez azt jelenti, hogy nem egyszerűen a megfelelő „magyar” szót, kifejezést kell megkeresnünk, hanem valódi nyelvtervezési feladatunk van: „a rendelkezésre álló nyelvi formák értékelése a közülük való választás révén” (HAUGEN 1966/1989: 13). Elvi síkon az elsődleges szelekció tekintetében a szlovákiai magyar nyelvészek között nincs vita: mindannyian a magyarországi standardhoz (pontosabban az ún. közmagyar nyelvváltozathoz) való alkalmazkodás szükségességét valljuk, ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyakorlati sze-

lekció során egy-egy konkrét elemről döntve ne választhatnánk és ne kodifikálhatnánk magyarországitól eltérő elemet (l. még alább).³

A rendszerváltozás előtt a kodifikáció a magyar nyelv státuszából következően sem merült fel sürgető szükségként: bár a magyar elvileg használható lett volna a hivatalos kapcsolatokban, a valóságban erre kevés példa akadt. A nyelvművelők az esetlegesen a kezükbe került hivatalos, jogi-közigazgatási szövegekkel legfeljebb csak annyiban foglalkoztak, hogy bírálták a rossz fordítást, a szóhasználat egységesítését elsősorban a sajtóban megjelenő szövegekkel kapcsolatban szorgalmazták.⁴ A múlt század kilencvenes éveiben azonban megváltozott egyes kisebbségi nyelvek státusza – így a magyaré is – Szlovákiában: hivatalos nyelvvé nem váltak ugyan, de a hivatalos kapcsolatokban és a nyilvános színtereken való használatukat jogszabályok rögzítik. Együttal a korábban irodalom- és nyelvészetcen-trikus magyar nyelvű szlovákiai tudományosság is változik: jogi, közgazdasági, gazdaság-földrajzi stb. publikációk jelennek meg anyanyelvünkön. Mivel terminológiai fejlesztéssel és kodifikációval eddig érdemben senki sem foglalkozott, a sajtó, a jogi-közigazgatási (hivatalos) szövegek, a szakmai publikációk stb. szakszóhasználatát a nagyfokú variabilitás jellemzi. Ugyanannak a fogalomnak esetlegesen több magyar megnevezése is „forgalomban” van (erről bővebben l. SZABÓMIHÁLY 2002a, 2002b). A sajtóban e variánsok váltakozó használata esetlegesen akár stílusélénkítő eszközként is értékelhető (bár a fogalom azonosítását nehezhítheti, és félreértésekhez vezethet), szakszövegekben azonban alapvető követelmény az egységes terminológia.

A jelenlegi helyzet ismeretében véleményem szerint a standardizálásnak-kodifikálásnak az alábbi területekre kellene kiterjednie:

- A. Köznevek: jogi-közigazgatási és részben közgazdasági fogalmak (bővebben l. SZABÓMIHÁLY 2002a, 2002b,) oktatási terminológia (SZABÓMIHÁLY 2000/2002);
- B. Tulajdonnevek: személynevek, intézménynevek (l. pl. SZABÓMIHÁLY 2005a), földrajzi nevek (l. pl. SZABÓMIHÁLY 2004, 2005b);
- C. Rövidítések: ezen belül főképp a szlovák köznyelvi rövidítésekkel és betűszókkal kellene foglalkoznunk, de a többszavas tulajdonnevek (intézménynevek) rövidítésének kérdését is meg kellene vizsgálnunk.

A standardizálás-kodifikálás kapcsán az egyik alapvető kérdés az, ki végezze ezt a feladatot. Bár HAUGEN szerint (1983/1998: 145) a kodifikáció akár egyéni tevékenység is lehet, a valóságban rendszerint az a kodifikáció lesz társadalmi érvényű, amelyet a kivitelezés során valamilyen hatóság, megfelelő társadalmi presztízzsel rendelkező testület támogat, esetleg előír. Többségi helyzetben (pl. Magyarországon) a kodifikációra és a kivitelezésre is léteznek ilyen, törvényi vagy társadalmi felhatalmazással rendelkező szervek; például a szabványügyi testületek, Magyarországon a földrajzi nevek viszonylatában a tárcaközi földrajzinév-bizottság, a minisztériumok, a helyesírás tekintetében a Magyar Tudományos Akadémia. Kisebbségi helyzetben azonban nem lehet a kérdést egyértelműen megválaszolni. Nézzük például a szlovákiai gyakorlatot! A településnevek, a személynevek és egyes intézménynevek esetében a kodifikálásra és a kivitelezésre jogszabályban felhatalmazott szervek az illetékes minisztériumok vagy egyéb állami hivatalok, amelyek vagy kikérik a magyar nyelvészek véleményét (jelenleg pl. az oktatási minisztériumban, néha a Kormányhivatal kisebbségi főosztálya), vagy nem, s az is teljesen esetleges, hogy mikor és kinek kéri ki a véleményét. Egyéb esetekben (pl. a terminológia általában, a földrajzi nevek, a legtöbb intéz-

ménynév, rövidítések) azonban nincs még társadalmi felhatalmazással bíró testület, intézmény sem. Egy-egy forma terjesztésében igen gyakran a sajtónak van meghatározó szerepe. S ez a tény nagymértékben befolyásolja a nyelvi tervezést. A sajtó és egyéb írott szövegek által egyrészt ugyanis olyan, nem tudatosan, nem kodifikációs céllal megalkotott vagy kiválasztott, hanem spontán fordítás vagy választás révén létrejött megnevezések is elterjednek, amelyeknek van Magyarországon funkcionális megfelelőjük, s az általános használatúvá vált sajátos szlovákiai elemet a kodifikáció során nem lehet figyelmen kívül hagyni. Másrészt az is előfordul, hogy a nyelvészek által a magyarországi nyelvhasználat figyelembe vételével, kodifikációs céllal kiválasztott elemet a beszélőközösség (vagy annak egy része) éppen a kiválasztott elem ismeretlen, „idegen” volta miatt elutasítja. Tehát az a paradox helyzet áll(hat) elő, hogy a beszélőközösség „nyelvtudatos” része az általa deklarált szelekciót (1. az „egységes magyar nyelv” eszméje) egyes konkrét esetekben elveti.

Terjedelmi korlátok miatt a továbbiakban csak a helységnevek kodifikációs kérdéseivel foglalkozom. Amikor 1898-ban a magyar országgyűlés először alkotott törvényt a községek hivatalos nevééről, akkor azt azért tette, hogy egyértelművé tegye a helységneveket, és kiküszöbölje a többszörösen előforduló neveket. A törvényhozók akkor még nem tudhatták, hogy a következő század eseményei folytán a határon túlra került települések neve akár többször is meg fog majd változni, s ez ahhoz vezet, hogy több mint száz évvel az első standardizáció után egyes falvaknak több magyar névváltozata is használatban lesz. Vegyük példának a ma *Kapušíanske Kľačany* nevű kelet-szlovákiai települést! A Sebők László-féle közhasználatú helységnevsztótar (SEBŐK 1990: 44) első helyen a Magyarkelecsény alakot közli, majd pedig zárójelben a Nyarádkelecsény-t. A zárójelben – amint az a bevezetőben olvasható – a Magyarországhoz történt visszacsatolás után megállapított név szerepel, ugyanis a szóban forgó község 1943-ban jött létre *Magyarkelecsény*, *Magyarmocsár* és *Ungnyarád* összevonásával. A Magyar Nagylexikon ezért a Nyarádkelecsény címszó alatt tárgyalja a települést. Az 1999-ben a Madách Kiadónál megjelent, az irodalomjegyzékben a Sebők-féle helységnevsztótar is feltüntető kiadvány (CZIBULKA 1999: 163) a *Kapušíanske Kľačany* címszó mellett nem közöl magyar nevet, hanem a korábbi önálló településeknek a két világháború között megállapított szlovák nevéhez utalja az olvasót: *Kľačany + Močiar + Ňarád*. Mivel az 1991-es népszámláláskor ebben a községben a magyarok részaránya meghaladta a 20%-ot, a település szerepel az 1994. évi 191. számú törvény (az ún. táblatörvény) mellékleteként kiadott jegyzékben, s ott a *Kelecsény* névformával találkozunk. A szlovákiai magyar szövegekben nagyon ritkán a *Nyarádkelecsény*, gyakrabban a *Kelecsény* fordul elő. Leggyakoribb viszont a nyilván a szlovák *Kapušíanske Kľačany*⁵ motiválta, korábbról viszont nem adatolt, éppen ezért nem is kodifikált *Kaposkelecsény* forma.

A huszadik század folyamán Szlovákiában kétszer állapítottak meg magyar nevet a legalább 20%-nyi magyar lakossággal rendelkező településeknek. Először az 1920-as években (bővebben I. SZABÓMIHÁLY 1998: 136–137), majd pedig 1994-ben. Az utóbbi szabályozáskor számos esetben a két világháború között megállapított névhez tértek vissza, ez történt például *Pozsonysákány* ~ *Csákány* (Čakany), *Pozsonyeperjes* ~ *Eperjes* (Jahodná), *Dunajánosháza* ~ *Jánosháza* (Janovce), *Miglécnémeti* ~ *Migléc* (Milhost) esetében.⁶ A példákból látható, hogy a csehszlovákiai névmegállapításkor rendszerint elhagyták a századfordulón meghatározott magyar hivatalos név megkülönböztető előtagját, s lényegében a szabályozás előtti nem hivatalos névhez tértek vissza. A múlt század során egyúttal korábban magyar

névvel nem rendelkező falvak, a világháborúk után főleg telepese falvak jöttek létre, illetve az 1960-as és 1970-es években számos falut új szlovák néven összevontak. Az említett helynévszótárakban e községeknek más-más magyar neve szerepel. Például *Blahová* község 1951-ben vált le *Lehnice (Lég)* községtől, tehát magyar neve korábban nem volt. SEBŐK LÁSZLÓ (SEBŐK 1990: 28) a Gálháztanya megnevezést közli, valószínűleg azért, mert a források szerint ez a tanya képezte a telepese falu magvát; CZIBULKÁNÁL (CZIBULKA 1999: 132) a Sárret szerepel, s az említett, 1994-es hivatalos jegyzékben is ez található. *Vyšné Valice (Felsővály)* és *Nižné Valice (Alsóvály)* összevonásával 1971-ben jött létre *Valice* község, magyar neve SEBŐK szerint (1990:73) *Felsővály*, CZIBULKÁNÁL viszont a *Valice* nem szerepel, csak a korábbi önálló falvak'. Az 1994-es jegyzék a *Vály* nevet közli. A példákat tovább sorolhatnánk.

A logikus az volna, ha a most közigazgatásilag önálló települések hivatalos magyar nevéként az 1994-es jegyzékben szereplő névformát fogadnánk el. A jegyzék azonban jelenlegi formájában kodifikációs célra alkalmatlan, mégpedig két okból is. Egyrészt csak azok a települések szerepelnek benne, amelyek esetében a magyar lakosság részaránya az 1991-es népszámláláskor elérte a 20%-ot (és akkor önálló községek voltak), ugyanakkor szlovák hivatalos nevükben nem valamely szlovák történelmi személyiség neve szerepel.⁸ Másrészt nem egyértelmű az 1994-es településnév-jegyzékben szereplő magyar nevek státusza: a vonatkozó törvény a települések kisebbségi nyelvű megjelöléséről beszél, s nem szerepel benne a „település kisebbségi nyelvű neve” kifejezés. A kisebbségi nyelvhasználati törvény végrehajtásával kapcsolatos egyik belügyminisztériumi utasításban pedig az olvasható, hogy a település nevét nem lehet a település kisebbségi nyelvű megjelölésével összetéveszteni: így a közigazgatási szerv székhelyét megjelölő táblán a település államnyelvű neve szerepel. Egy másik iránymutatásban erre példák is vannak, pl. *Járási Hivatal Dunajská Streda*. Az ún. táblatörvény értelmében a jegyzékben szereplő kisebbségi nyelvű „megjelölések” közötti jelzőtáblákon használhatók, egyéb hivatalos kapcsolatokban (szövegekben) csak a szlovák név szerepelhet. A helyzet azonban azóta is változott, ugyanis az állami tanügyi igazgatásról és az iskolai önkormányzatokról szóló 2003. évi 596. számú törvény 21.§-a szerint a kisebbségi nyelven oktató tanintézmények megjelölésekor a táblán az iskola székhelyét kisebbségi nyelven is feltüntetik, feltéve, ha az adott településen az adott kisebbség részaránya eléri a 20%-ot. A vonatkozó jegyzet pedig az ún. táblatörvényre utal. Mindebből tehát az következik, hogy a táblatörvény mellékletében szereplő magyar nevek mégiscsak hivatalosnak minősíthetők.

A jegyzékben szereplő és a még a monarchiabeli magyar névtől eltérő névformák társadalmi elfogadottsága a magyar kisebbségen belül eléggé kérdéses,⁹ s amint *Kapušianske Kľačany* magyar neveinek példája is mutatja, általában nagy a bizonytalanság a tekintetben, mi egy-egy település magyar neve. A szlovákiai magyar kiadványokból, főként a sajtóból származó példák alapján az alábbi főbb problémák körvonalazódnak:

- a) Az új szlovákiai hivatalos (?) név és a régi hivatalos magyar név váltakozik, pl. *Füss* ~ *Komáromfüss*, *Sávoly* ~ *Füleksávoly*, *Síd* ~ *GömörSID*, *Gomba* ~ *Nemesgomba*. Egyszerűsége, a jelenlegi hivatalos névvel ellentétes viszont a dunaszerdahelyi járásban található *Jahodná* magyar nevének használata: a jegyzékben az *Eperjes* szerepel, viszont magyar szövegekben csak a *Pozsonyeperjes* fordul elő, ami érthető is, hiszen számunkra *Eperjes* a kelet-szlovákiai *Prešov* város magyar neve. E csoporton belül

sajátos alcsoportot alkotnak a korábban *-fala* utótagú nevek. Az 1994-es jegyzékben valamilyen oknál fogva a hiperkorrektnek minősíthető *-falva* utótag szerepel: *Oldalfalva ~ Oldalfala*¹⁰, *Balogfalva ~ Balogfala*.

- b) A szlovák megnevezés mintájára létrejött olyan alakok bukkannak fel, amelyek nem voltak soha hivatalosak; az említett *Kaposkelecsény-en* kívül ilyenek még: *Dióspatony (Orechová Potôň, hiv. Diósförgepatony)*; *Gömöralmágy (Gemerský Jablonec, hiv. Almágy)*, *Szlovákújhely (Slovenské Nové Mesto, hiv. Újhely)*.¹¹
- c) Egyéb, egy-egy hangot érintő váltakozás, illetve egybe- és különírási gondok jellemzik az alábbi helységneveket (az első helyen az 1994-es jegyzékben szereplő forma van):
- ♦ *n ~ ny Pólyán ~ Pólyány (Poľany), Ágcsernyő ~ Ágcsernő (Čierna), Tiszacsernyő ~ Tiszacsernő (Čierna nad Tisou), Lukanénye ~ Lukanyénye (Nenince), Szécsénke ~ Szécsényke ~ Ipolyszécsénke ~ Ipolyszécsényke (Sečianky)*¹².
 - ♦ rövid és hosszú magánhangzók: *Zselíz ~ Zseliz (Želiezovce), Perbenyik ~ Perbenyík (Pribeník), Lökösháza ~ Lőkősháza (Levkuška)*¹³.
 - ♦ egybe- és különírás: *Mokcsamogyorós ~ Mokcsa-Mogyorós, Mátyócvajkóc ~ Mátyóc-Vajkóc*.¹⁴

Az idézett, a példákhoz hasonló variabilitás mutatható ki az itt nem tárgyalt egyéb szlovákiai földrajzi nevek (domborzati és tájnevek), illetve intézménynevek körében is. Fentebb már felmerült a kérdés, hogy ilyen esetekben kinek kell végeznie (vagy ki végezheti) a kodifikációt (és a kivitelezést). A tárgyalt lexikális elemek egy jelentős része (a földrajzi nevek és egyes intézménynevek, illetve intézménytípus-nevek) esetében csak akkor lehet valóban sikeres a kodifikáció, ha abban a kodifikálandó elem jellegétől függően magyar (szlovákiai magyar és magyarországi) és szlovák nyelvészek és más szakemberek (pl. földrajztudósok), az illetékes hatóságok képviselői, sőt politikusok is bekapcsolódnak. Továbbá a kodifikáció során egy nagyon fontos szempontot is figyelembe kell majd venni: ez pedig az ún. államközpontú névadás és -leírás felcserélése a Kárpát-medencei központúval.¹⁵

Irodalom

- CZIBULKA IMRE 1999. *Szlovákiai települések magyar–szlovák és szlovák–magyar nevei*. Madách-Posonium, Pozsony/Bratislava
- DEME LÁSZLÓ 1970. *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról*. Madách, Bratislava
- FARAGÓ IMRE 2001. *A magyar névhasználat változásai a Kárpát-medencét ábrázoló térképeken*. Geodézia és Kartográfia. 1. rész: <http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2001/01/2.htm>
2. rész: <http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2001/02/3.htm>
- HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF–HEVESI ATTILA 1996. *A Kárpát–Pannon térség tájtagolódása*. In: Pannon enciklopédia. Magyarország földje kitekintéssel a Kárpát-medencére. Szerk. KARÁTSÓN DÁVID. Kertek 2000. Kiadó, Budapest. 274–285.
- HAUGEN, EINAR 1966/1989. *Nyelvészet és nyelvi tervezés*. In: *Nyelvi tervezés. Tanulmánygyűjtemény*. Szerk. TOLCSVAI NAGY GÁBOR. Universitas Kiadó, Budapest. 11–29.

- HAUGEN, EINAR 1983/1998. *A korpusztervezés kivitelezése: elmélet és gyakorlat*. In: Nyelvi tervezés. Tanulmánygyűjtemény. Szerk. TOLCSVAI NAGY GÁBOR. Universitas Kiadó, Budapest. 143–160.
- JAKAB ISTVÁN 1976. *Nyelvművelésünk helyzete, elvei és legfontosabb feladatai*. In: Hogy is mondjuk? Szerk. JAKAB ISTVÁN. Madách, Bratislava. 153–179.
- JAKAB ISTVÁN 1993/1998. *A szlovák hatás és a többi. Nyelvünk területi változatainak s társadalmi használatuknak kérdései és kérdőjelei*. In: Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról. Szerk. KONTRA MIKLÓS–SALY NOÉMI. Osiris Kiadó, Budapest. 25–33.
- KONCSOL LÁSZLÓ 2001. *A Csalóköz városai és falvai. Első kötet. Albár–Füßs*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony
- LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 1994/1998. *Standard – köznyelv – nemzeti nyelv*. In: Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról. Szerk. KONTRA MIKLÓS–SALY NOÉMI. Osiris Kiadó, Budapest. 211–216.
- LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2000/2002. *Nyelvi jogaink érvényesítésének nyelvi feltételei*. In: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓ MIHÁLY GIZELLA. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 117–126.
- SEBŐK LÁSZLÓ 1990. *Magyar neve?* Arany Lapok Kiadó, Budapest
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 1998. *A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellegzetességei (Cseh)Szlovákiában 1918–1998 között*. In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. I. kötet. Szerk. TÓTH LÁSZLÓ. Ister Kiadó, Budapest. 132–167.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2000/2002. *A kétnyelvű iskolai iratok magyar szövegével és a szlovákiai magyar oktatási terminológiával kapcsolatos problémákról*. In: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓ MIHÁLY GIZELLA. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 170–181.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2002a. *A kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati alkalmazása és a szlovák hivatalos (jogi-közigazgatási) szövegek magyarra fordításának kérdései*. In: Tanulmányok a kétnyelvűségről. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN és SIMON SZABOLCS. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 169–200.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2002b. *A hivatali kétnyelvűség megteremtésének nyelvi vetületei*. In: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓ MIHÁLY GIZELLA. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 182–199.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2004. *Hogyan nevezzük magyarul a Záhorie szót?* Új Szó 57/287 (2004. 12. 13.). 6.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2005a. *A főnévi alaptagú szlovák szerkezetek magyar megfelelői – fordítási és nyelvtervezési problémák*. In: Tanulmányok a kétnyelvűségről III. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN–MENYHÁRT JÓZSEF. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 131–158.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2005b. *Duna mente és/vagy Dunamente*. Új Szó 58/136 (2005. 6. 13.). 6.

Jegyzetek

- 1 Még a legképzettek nyelveművelők, így JAKAB ISTVÁN sem idéztek nyelvtervezési szakirodalmat, mivel azonban a *nyelvi tervezés* kifejezés címszóként bekerült a Nyelveművelő kézikönyvbe (I. II. kötet, 339–348.), magát a fogalmat nyelveművelőink nyilván ismerték.
- 2 A korábbi kodifikáció részének tekinthetőek például a Helyesírási Kézisótárba felvett szavak és kifejezések: *alapiskola* (Mo. *általános iskola*), *egységes földműves-szövetkezet* (Mo. *termelőszövetkezet*), *Duna Menti Múzeum*, illetve a Csemadok által 1989-ben kiadott intézménynévjegyzék. A kodifikált elemek szervesen voltak az értem, korábban nem történt kísérlet arra, hogy a rendszerszerű – tartalmi és formai – összefüggések figyelembevételével, az egy fogalomkörhöz (lexikális-szemantikai csoporthoz) tartozó elemekre kiterjedően történjen meg a kodifikáció. Így az iskolanevek kapcsán a Helyesírási Kézisótárba bekerült az *alapiskola*, de az ugyancsak tükörfelfejtésnek tekinthető *szaknintézet* (Mo. *szakmunkásképző*) szóval már nem foglalkozott senki sem.
- 3 A nyelvészeti szakirodalom csak jelző nélküli szelekciót ismer, ezzel a megkülönböztetéssel arra kívántam rámutatni, hogy nem célunk a különfejlesztés, egyes konkrét választási helyzetekben azonban lehetséges a közös (esetlegesen csak Magyarországra korlátozódó) normától eltérő norma (elem) melletti döntés is.
- 4 DEME LÁSZLÓ például ezt írta: „Mennyivel könnyebb volna [...], ha a sajtó dolgozói közös erővel összeállítanának egy kis szó- és kifejezésgyűjteményt, s aztán már (akár csak pár példányos cédu-lakatalógus formájában) csak azt kellene forgatni, legfőljebb időről időre bővíteni. Ez a gyűjtemény átvehetné a magyarországi közéleti nyelvhasználatból mindazt, ami a szlovákiai magyarban nem járatos, de fogalmilag ugyanaz, s így bizvást használható. Másrészt megalkothatná és közösen, egységesen rögzíthetné azt a csekély hányadot is, amelyre önálló elnevezés kell, mert fogalmilag, vagyis a társadalmi valóságot tekintve más, mint a magyarországi” (DEME 1970: 104).
- 5 Az 1943-ban három falu összevonásával létrejött község szlovák neve 1945-ben *Ňarád-Klačany* lett, a Kapušianske *Klačany* 1948 óta használatos.
- 6 Az első helyen a régi magyar hivatalos név, a második helyen az 1920-as években, illetve 1994-ben meghatározott forma szerepel.
- 7 CZIBULKA IMRE (CZIBULKA 1999: 223) *Vyšné Valice* magyar nevéként a Felsőválybikszög-öt adja meg, a Sebők-publikáció magyar–szlovák részében viszont csak a Felsővály forma található meg.
- 8 A jegyzékből tehát hiányzik például *Štúrovo* (Párkány), *Kolárovo* (*Gúta*), *Sládkovičovo* (Diószeg).
- 9 Sokan nyilván nem is ismerik a jegyzékben feltüntetett formát, hiszen a leginkább használatos és ebben az írásban is idézett két publikációban nem is szerepelnek: SEBŐK LÁSZLÓNÁL értelemszerűen hiányoznak, a Czibulka-féle szótár azonban 1999-ben jelent meg, vagyis ez esetben lehetősége lett volna a szerzőnek ezeket a névformákat is közölni.
- 10 *Oldalfalva* ~ *Oldalfala* esete is mutatja, hogy a szlovák hivatalos jegyzékben szereplő nevet valószínűleg nem fogadják el a helyiek, ugyanis jelenleg a főút mellett a falu egyik végében a jelzőtáblán az *Oldalfalva*, a másik végén pedig az *Oldalfala* név szerepel. Ez utóbbi táblát valószínűleg a helyi önkormányzat csináltatta.
- 11 *Diósförgepatony*: BOROVSKY SAMU *Pozsony vármegye* című munkájában a község már ezen a néven szerepel, de a szócikkben az is olvasható, hogy „hajdan két község volt egymás mellett: *Dióspatony* és *Förgepatony* néven” (idézi: KONCSOL 2001: 268). A Dióspatony név használatát tehát a régi falunév is motiválhatta, de ez nagy valószínűséggel csak a helyiekre korlátozódik, idegenek esetében egyértelműnek tűnik a szlovák hatás. *Almágy*: mind az említett helységnevszótárak, mind az 1977-ben kiadott szlovák településlexikon csak ezt a nevet közli. *Újhely*: 1918-ban jött létre Sátoraljaújhely területén a vasútállomás, Kiskarlapusza és Nagykarlapusza elcsatolásával, SEBŐK (1990: 67) a Karlatanya, CZIBULKA (1999:204) az *Újhely* nevet közli. A monarchia idején hivata-

- los magyar neve természetesen nem volt, s az első Csehszlovák Köztársaság idején sem állapították meg magyar nevet, az 1994-es jegyzékben viszont az *Újhely* forma szerepel.
- 12 A legutóbb idézett esetben az ingadozás azzal is magyarázható, hogy a falu régi hivatalos magyar neve *Ipolyszécsényke* volt, a két világháború között, illetve a mostani szlovákiai jegyzék szerint a neve *Szécsénke*.
 - 13 *Zseliz* és *Perbenyik* (mindig ezek a névformák voltak a hivatalosak) esetében valószínűleg a szlovák forma befolyásolta a Zseliz és a Perbenyík alakváltozatot; a harmadik falu esetében régi magyar neve *Lőkös*, két világháború közötti magyar neve *Lőkösháza* volt, csak a jelenlegi jegyzékben szerepel (valószínűleg hibásan) a *Lőkösháza* forma.
 - 14 Mindkét település a hatvanas évek elején jött létre több falu összevonásával, az 1994-es jegyzékben az egybeírt névformák szerepelnek.
 - 15 Erre kiváló példa *A Kárpát-Pannon-térség természeti tájbeosztása* (HAJDÚ–MOHAROS–HEVESI 1996) című munka, ahol Magyarország és a környező országok természetföldrajzi leírásában figyelembe vették az illető államok hivatalos tájszemléletét is (l. még FARAGÓ 2001). Nyelvészeti szempontból viszont problémát jelent, hogy több olyan névforma is szerepel benne, amelynek írásmódja nem felel meg a jelenleg hatályos helyesírási szabályzatnak, pl.: *Közép-Nyitramente*, *Zsitvamente*, *Alsó-Nyitramente*, *Garammenti-hátság*. A helyesírási szabályzat értelmében a mente névutót külön kellene írni az előtagtól. A magyarországi szövegekből adatolt nagyszámú egybeírt példa (pl. *Dunamente*, l. SZABÓMIHÁLY 1995b) is szükségessé teszi, hogy a szabályzat következő kiadásában ezeknek az alakulatoknak az írásmódját egységesítsük.